

KÖNYVSZEMLE

Nagy Zoltán

Beluszky Pál - Sikos T. Tamás (2020): Városi szerepkör, városi rang. Ludovika Egyetemi Kiadó Nonprofit Kft., Budapest

<https://doi.org/10.32976/stratfuz.2021.29>

A városok fejlődése, tulajdonságaik, szerepkörük változásai, múltjuk, jelenük kérdései minden időben aktuális témát szolgáltatnak a kutatóknak, városfejlesztési szakembereknek, oktatóknak, hallgatóknak, döntéshozóknak, és akár a laikus olvasóknak is. Közülük azoknak ajánlom Beluszky Pál és Sikos T. Tamás könyvének elolvasását akik meg szeretnék ismerni a magyar városok fejlődésének összefüggéseit, a városhálózatban elfoglalt pozíciók módosulását, a típusokba sorolásuk lehetőségeit, és keresik az érdekes részleteket is, emellett látványos ábrákkal, kifejező térképekkel színesített olvasnivalót keresnek.

A nagyívű összefüggések, ok-okozati viszonyok, a történelmi előzmények bemutatása mellett a kötetben részletekbe menő elemzések, külföldi kitekintések is hangsúlyos szerepet kapnak, ezt bizonyítja a fejezetek sokszínűsége, amelyek olvasásakor a magyar városkutatásokban megjelenő kérdésekre (hierarchia változásai, várostipizálás lehetőségei, várossá nyilvánítások anomáliái) is válaszokat kapunk. Az egyes fejezetek egymásra épülése is igazolja a városokról alkotott kép teljességét:

1. A Kárpát-medence városállományának kialakulása és formálódása
2. A városok helyzetének alakulása a rendszerváltozás után
3. A jelenlegi városállomány
4. A várostipizálás eredményei
5. A várossá nyilvánítás gyakorlata: javaslatok a városok jogi helyzetének rendezésére
6. Vándorlási kapcsolatok

A két Szerző a magyar településtudományok meghatározó kutatói egyéniségei közé tartozik, és több évtizedes kutatási eredményeik segítségével a településtudományok – településföldrajz, regionális tudomány, urbanisztika – különböző megközelítései, vizsgálati szempontjai is megismerhetők. A történeti távlatok alkalmazása a két nagy tapasztalatú, tekintélyes professzor eddigi munkásságából is ered, hiszen a változások, a fejlődés valódi mibenlétének megértéséhez szükséges a települések történetének bemutatása. Ezeket a nagymértékű változásokat jelzi az is, hogy a 2. világháború után 52 város jelentette a magyar városhálózatot, ami napjainkra 346 tagúvá terebélyesedett. Érzékletes leírások mutatják be a Kárpát-medencében az első városok létrejöttének körülményeit, okait, történelmi, társadalmi és gazdasági hátterét, majd a magyarországi városfejlődés nehézségeit, megkésetttségét kontinensünk nyugati területeihez képest, és a városok gazdasági, politikai jelentőségének növekedését a 13. és még inkább a 14. században. Érdekfeszítő az árutermelés, a kereskedelem, a térségi munkamegosztás szerepének hangsúlyozása, és a tudatos városfejlesztés megjelenésének leírása. A Szerzők bemutatják a középkori városfejlődés mozgórugóit, a kultúrtáj terjeszkedésének, a bányakincsek kiaknázásának szerepét, a bevándorlók, telepések letelepítésének következményeit, az autonómiaminták elterjedését, az urbanizált táj emlékeinek hatásait. Összességében nagyszerű történelmi áttekintést olvashatunk a magyar városok fejlődéséről. A 14. századtól erőteljessé vált a magyar városállományban a nyugati normákhoz való közeledés, a városjog és a polgárság kialakulása, majd megerősödése, a városi szerepkörök formálódása, de jellemző volt a városhálózat ritkasága és a városok alacsony népességszáma. A középkor évszázadai a nyugathoz való felzárkózást jelentették a magyar városok számára, de ez megváltozott az Oszmán Birodalom előretörésével és a kontinentális, regionális(?) munkamegosztással, a feudalizmus megmerevedésével. Ezekkel a változásokkal a megkésetttség helyére az asszimetria lépett: Közép-

és Kelet-Európa egyre inkább a Nyugat periferiájává vált, és a török hódoltság idején a periféria-helyzet következményei érezhetőek voltak a városfejlődésben.

A kötetben nagy szerepet kap az összefüggések vizsgálata, így teljes képet láthat az olvasó a városok életéről, sok esetben a térszerkezet alakulásáról. A Szerzők részletesen foglalkoznak a "címetes" városok állományának utóbbi évtizedekben látható növekedésével, és azzal a jelenséggel, hogy a "várossá tett településekre egyszerűen nem volt szüksége egy-egy térségnek". Nagyon érdekes eredményeket mutat a magyarországi városhierarchia városi ranggal rendelkező és városi szerepköröket bíró településeinek egymással való összevetése. A Szerzők a városi szerepkör vizsgálatára a leltározó módszert hívják segítségül, a kiválasztott mutatókat hierarchikus szintekbe sorolják, és 7 hierarchia szintet különböztetnek meg. A más kutatások csoportosításaiban is szereplő főváros, regionális központok, megyeközpontok, középvárosok és kisvárosok mellett a "faluvárosok" és a "címetes városok" szintjét azonosítja találó kifejezéssel Beluszky Pál és Sikos T. Tamás professzor. Emellett rendkívül látványos térképen ábrázolják a városok hierarchiáját. Azt is megállapítják, hogy a városhierarchia vizsgálatok szerint a magyar városi jogú települések 45%-a nem bizonyul városnak egy funkcionális szemléletű számbavételnél. Az egyes szinteken belüli lakosságszámok különbsége azt mutatja, hogy hazánkban minél magasabb hierarchia szintről van szó annál nagyobb városiasodás egyes elemeinek harmóniája, összerendezettsége.

A túlzottan elaprózott városállomány Magyarországon azt jelenti, hogy 95 városban még 5 ezren sem élnek, így a kisvárosok inkább „intézményi-szolgáltató központok, mintsem a városi lét sokrétű követelményének megfelelő települési-gazdasági-társadalmi egységek.” A Szerzők a városhierarchia bemutatása mellett több tényező alapján a várostípusok meghatározását is elvégzik, és hierarchiafüggő és hierarchiafüggetlen várostípusokat azonosítanak. Ez a tipizálás is hangsúlyozza a hierarchia fontosságát a magyar városállományban. A főváros, a regionális központok, a középtáj- (megye)központok, a középvárosok, a kistájközpontok (kisvárosok) és a címetes városok idomulnak a hierarchiaszintekhez. A lakóvárosok, az iparvárosok, a fürdő- és üdülővárosok, idegenforgalmi központok a hierarchiafüggetlen típusokat alkotják.

A vizsgálatok szerint a regionális városok ugyanazt a kört jelentik mint a hierarchiaszinten, a középtáj- (megye)központok közé itt nem kerül be Salgótarján, ami középváros. A középvárosok típuson belül 3 csoportot azonosítanak a Szerzők, középvárosok iparral, középvárosok lakófunkcióval és középvárosok. A kistájközpontok (kisvárosok) típuson belül 4 csoport kerül megnevezésre, hasonlóan az előző szinthez a kisvárosok iparral, kisvárosok lakófunkcióval, és itt megjelenik a kisvárosok idegenforgalommal és a kivárosok vegyes funkcióval csoport is. A címetes városok, (amelyek nem rendelkeznek városi funkciókkal) esetén a címetes városok lakófunkcióval, iparral és címetes városok vegyes funkciókkal alkotják a csoportokat. A hierarchiafüggetlen típusok között a lakóvárosok két csoportot alkotnak, lakóvárosok kistájközponti funkciókkal és lakóvárosok megnevezéssel. Az iparvárosok az iparvárosok közép- és kistájközponti funkciókkal és iparvárosok csoportra tagozódnak, a fürdővárosok pedig táji központi szerepkörrel, és fürdővárosok, turistaközpontok csoportokat alkotnak. A Szerzők a várostipizálást faktoranalízis és klaszteranalízis segítségével is elvégzik, 22 mutató alkalmazásával, ami a könyv egy-egy témára vonatkozó sokszínű, a részletekre is kiterjedő, magas színvonalú kidolgozását is bizonyítja.

Régi vita a városokkal foglalkozó kutatók, döntéshozók között a várossá nyilvánítás múltbeli és jelenlegi gyakorlata, aminek relevanciáját jelzi az a vélemény, hogy a Szerzők szerint Magyarországon a „346 városi jogú településből 130-131 bizonyul településtudományi értelemben városnak”. Nagyon izgalmas, sok oldalról közelítő elemzéseket olvashatunk erről a témáról is, hiszen a városi címmel rendelkező városok közül majd 300 kritériumhiányos város kerül azonosításra, amelyek nem teljesítenek minden, a jogszabályban az új városokra vonatkozó követelményt.

Érdekes részt jelent a kötetben a vándorlási kapcsolatok nagyon részletes vizsgálata is, és az ezek alapján kirajzolódó városhálózati alrendszerek, altípusok bemutatása.

Szívből ajánljuk a kötetet a Tisztelt Olvasó közönség figyelmébe!